

ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Απαντήσεις Θεμάτων Πανελληνίων Εξετάσεων Εσπερινών Γενικών Λυκείων

ΘΕΜΑ Α

A1. Επειδή βλέπουμε ότι κάθε πόλη - κράτος είναι ένα είδος κοινότητας και ότι κάθε κοινότητα έχει συγκροτηθεί για χάρη ενός αγαθού (πράγματι όλοι κάνουν τα πάντα για χάρη εκείνου που θεωρείται ότι είναι αγαθό), είναι φανερό ότι όλες οι κοινότητες αποβλέπουν σε κάποιο αγαθό· και μάλιστα αυτή που είναι ανώτερη από όλες και περικλείει όλες τις άλλες αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά. Και αυτή είναι η κοινότητα που ονομάζεται πόλη-κράτος και πολιτική κοινωνία.

Όμως, επειδή το κράτος ανήκει στην κατηγορία των συνθετών πραγμάτων, όπως όλα τα πράγματα που το καθένα τους είναι ένα όλο αλλά αποτελείται από πολλά μέρη, είναι φανερό ότι πρώτα πρέπει να ψάχουμε να βρούμε τι είναι ο πολίτης· γιατί το κράτος είναι ένα σύνολο από πολίτες. Επομένως, πρέπει να ερευνήσουμε ποιον πρέπει να ονομάζουμε πολίτη και ποια είναι η ουσία της έννοιας πολίτης. Πράγματι, για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης διατυπώνονται πολλές φορές διαφορετικές μεταξύ τους γνώμες. Δηλαδή δεν υπάρχει ομοφωνία για το περιεχόμενο της λέξης πολίτης: με άλλα λόγια κάποιος, ενώ είναι πολίτης σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, συχνά δεν είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό πολίτευμα.

B1. Η συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο Αριστοτέλης εντάσσεται στον τρόπο με τον οποίο συνήθιζε να διατυπώνει τους συλλογισμούς του: αρχίζει με μια γενική πρόταση και προχωρεί ύστερα στην εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων (σχολικό βιβλίο, σελ.182). Ακολουθεί, επομένως, παραγωγική συλλογιστική μέθοδο από το όλον προς τα μέρη.

Στο συγκεκριμένο χωρίο, ο Αριστοτέλης δίνει τον **ορισμό της έννοιας «πόλη»** αρχίζοντας από την υπερκείμενη έννοια του γένους, δηλαδή την έννοια

«κοινωνία» («κοινωνίαν τινά οὖσαν»), και προχωρώντας στην ειδοποιό διαφορά της από τις άλλες κοινωνίες, που είναι ο «στόχος» της, το ανώτερο από όλα τα αγαθά.

Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη μπορεί να διατυπωθεί ως εξής:

- κάθε πόλη είναι ένα είδος κοινωνίας,
- κάθε κοινωνία έχει συγκροτηθεί για να επιτευχθεί κάποιο αγαθό,
- άρα όλες οι κοινωνίες αποβλέπουν σε κάποιο αγαθό (και)
- αυτή που είναι ανώτερη από όλες τις κοινωνίες αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά.

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Αριστοτέλης προϋποθέτει, βεβαίως, τις εξής κρίσεις:

- κάθε κοινωνία επιδιώκει ένα αγαθό ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της,
- οι υποδεέστερες, ατελέστερες κοινωνίες επιδιώκουν υποδεέστερα αγαθά και οι ανώτερες ανώτερα αγαθά, άρα «ἡ πασῶν κυριωτάτη» θα επιδιώκει «τό κυριώτατον τάντων».

B2.

Το πρώτο που πρέπει, κατά τον Αριστοτέλη, να απασχολήσει αυτόν που ασχολείται με το θέμα του τρόπου διακυβέρνησης μιας πόλης και με την ουσία και τα χαρακτηριστικά του κάθε πολιτεύματος, είναι η απάντηση στο ερώτημα «τι είναι πόλις». Αφού αναφέρει τους τρεις λόγους για τους οποίους πρέπει να απαντήσει σ' αυτό το ερώτημα, περνά με μια **αναλυτική συλλογιστική πορεία** στο δεύτερο ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί: «τι είναι ο πολίτης». Τη μετάβαση αυτή τη δικαιολογεί με το επιχείρημα ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των σύνθετων πραγμάτων, είναι δηλαδή ένα «όλον» αποτελούμενο από πολλά «μέρη». Με άλλα λόγια η «πόλη» είναι ένα «όλον», μέρος του οποίου είναι ο πολίτης. Η ταυτότητα της πόλης συνθέτει:

- Στοιχεία φυσικά (τόπος και άνθρωποι)
- Στοιχεία πολιτικά (συνταγματική τάξη και πολιτειακή οργάνωση)

Η σύνθεση των στοιχείων είναι οργανική και από αυτήν την άποψη η πόλη είναι ένα «όλον», δηλαδή ένα οργανικό σύνολο που έχει Μορφή (παραγοντας οργανικής ενότητας των μερών) και Τέλος (καθορισμένο σκοπό).

Επομένως, για να κατανοήσουμε το όλον, δηλαδή την πόλη, πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε το μέρος, δηλαδή τον πολίτη και τα χαρακτηριστικά του, αφού ο ρόλος του στην πολιτική τάξη είναι καθοριστικός.

Επομένως, οποιαδήποτε έρευνα για την έννοια της «πόλης» προϋποθέτει την έρευνα της έννοιας «πολίτης» («δῆλον ὅτι πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος») και την αναζήτηση των χαρακτηριστικών του («ῶστε τίνα χρή καλεῖν πολίτην καὶ τις ὁ πολίτης ἔστι σκεπτέον»), πολύ περισσότερο μάλιστα που ο ρόλος του για την πολιτική τάξη είναι καθοριστικός.

Άλλος λόγος είναι η ανυπαρξία ομοφωνίας για τον ορισμό της έννοιας πολίτης. Για παράδειγμα, ένα άτομο σύμφωνα με τα κριτήρια μιας δημοκρατικής πόλης μπορεί να είναι πολίτης, ενώ το ίδιο άτομο μπορεί να μην είναι πολίτης σε ένα ολιγαρχικό καθεστώς, όπου ισχύουν άλλα κριτήρια (π.χ. καταγωγή, επάγγελμα, εισόδημα κ.ά.).

Ως προϊόν αναλυτικού συλλογισμού, η έννοια της πόλεως ανάγεται στην έννοια του πολίτη. Αυτό σκιαγραφεί μια σχέση κατά την οποία και η εξουσία της πόλεως εκπηγάζει από την εξουσία που κατεχει ο πολίτης. Δηλαδή ο πολίτης είναι ένας ουσιαστικός φορέας εξουσίας, που, κατά κάποιον τρόπο, μπορεί να ασκεί εξουσία πάνω στις αποφάσεις ή τις πράξεις της πόλεως.

Ωστόσο, η σχέση αυτή κινείται αμφίδρομα, επειδή και ο ίδιος ο πολίτης υπόκειται με τη σειρά του στις αποφάσεις ή τους νόμους της πόλεως, της κεντρικής πολιτικής εξουσίας, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τα όργανα και τους φορείς της, και μάλιστα, ακόμα και όταν ο ίδιος συμβαίνει να μην είναι σύμφωνος με κάποιους από αυτούς τους νόμους ή τις αποφάσεις.

B3. Ο Αριστοτέλης στο πρωτότυπο κείμενο ανέφερε πως η πόλη είναι ένα σύνολο που αποτελείται από πολλά μέρη, με άλλα λόγια είναι ένα «πλήθος πολιτών». Στην ενότητα αυτή, αφού όρισε την έννοια «πολίτης», προχώρησε και στον ορισμό της έννοιας «πόλις»: πόλη είναι ένας αριθμός ατόμων που

μπορούν να συμμετέχουν στην πολιτική και τη δικαστική εξουσία, τόσο ώστε να εξασφαλίζεται η αυτάρκεια στη ζωή τους. Τα στοιχεία, επομένως, που είναι αναγκαία για τον ορισμό της πόλης είναι:

- α. να αποτελείται από ενεργούς πολίτες που μπορούν να συμμετέχουν στην πολιτική και δικαστική εξουσία, και
- β. να είναι τόσος ο αριθμός των πολιτών, ώστε να εξασφαλίζεται η αυτάρκεια της πόλης, που συνδέεται άμεσα με το εν ζην των πολιτών.

Σύμφωνα με το μεταφρασμένο κείμενο η πόλη - κράτος είναι «τέλος», δηλαδή ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου (οικία > κώμη > πόλις). Τέλος είναι ο σκοπός για τον οποίο είναι πλασμένο κάτι, ο προορισμός του· στο φιλοσοφικό κείμενο είναι η τελείωση, η ολοκλήρωση μιας εξελικτικής πορείας. Αυτή η τρίτη μορφή κοινωνίας χαρακτηρίζεται από τον Αριστοτέλη «τέλειος πόλις». Είναι δηλαδή μια ολοκληρωμένη κοινωνική οντότητα. Το επίθετο «τέλειος» προέρχεται επυμολογικά από τη λέξη «τέλος» (= σκοπός, τελείωση, ολοκλήρωση, προορισμός). Η λέξη «τέλος» δεν είχε τη σημασία που της αποδίδουμε σήμερα (= τέρμα, τελευταίο σημείο, πέρας, κατάληξη κ.λπ.). Έτσι και το επίθετο «τέλειος» για τον αρχαίο Έλληνα είχε τις εξής σημασίες: αυτός που έφτασε στο προορισμένο τέλος του, στην ακμή, στην τελείωση, στην ολοκλήρωση του. Τέλειο λοιπόν πράγμα είναι αυτό που έχει πραγματώσει τον φυσικό του προορισμό, που έχει φτάσει στο ύψιστο σημείο ανάπτυξης. Γι' αυτό και «τέλειος πόλις» είναι αυτή που έχει την τελείωση, με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου κοινοτικής συμβίωσης.

χαρακτηριστικά γνωρίσματα αλλά και σκοποί της πόλης είναι η ευδαιμονία και η αυτάρκεια. Η αυτάρκεια, επειδή είναι ολοκλήρωση, είναι και υπέρτατο αγαθό, γιατί, όταν η πόλη έχει αυτάρκεια, μπορεί να καλύψει μόνη της τις υλικές, ηθικές, πνευματικές και πολιτικές ανάγκες της. «Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί αυτή τη λέξη όταν θέλει να δηλώσει πως κάτι είναι και μοναχό του τέλειο αγαθό, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. Στο δικό μας χωρίο η πόλις χαρακτηρίζεται τέλεια, ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δε χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η πόλις είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό, που είναι το εν ζην, δηλαδή η ευδαιμονία. Μία πόλις λοιπόν είναι αυτάρκης αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοηθεί στην εμπορική της ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες και να διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και κυρίως, απονομής της δικαιοσύνης».

(Ερμηνευτικό σχόλιο βιβλίου, σελ. 185).

Επιπλέον, ο Αριστοτέλης επιδιώκει να αποδείξει με μια συλλογιστική διαδικασία ότι «η πόλη υπάρχει εκ φύσεως» και ότι «ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε οργανωμένη κοινωνία». Ο πρώτος συλλογισμός του Αριστοτέλη, με τον οποίο επιχειρεί να αποδείξει πως «*η πόλις φύσει έστιν*» είναι ο εξής:

- Οι πρώτες κοινωνικές οντότητες (οικία, κώμη) είναι φυσικές υπάρξεις.
- Κάθε πόλη δημιουργείται από τις πρώτες κοινωνίες, αφού αυτή είναι η ολοκλήρωση εκείνων.

Άρα: Κάθε πόλη είναι φυσική ύπαρξη.

Ο δεύτερος συλλογισμός του σταγειρίτη φιλόσοφου για την απόδειξη της θέσης

του είναι:

- Η φύση είναι αυτό που γίνεται με την ολοκλήρωση.
- Η πόλις είναι η ολοκλήρωση.

Άρα : Η πόλις είναι φυσική ύπαρξη.

B4. Εισαγωγή σχολικού βιβλίου σελ. 178-179: «Επειδή διαβάζοντας τις ενότητες (των Πολιτικών) ... βρίσκεται έξω από την πόλιν».

B5. ενόραση → όρωμεν

σύσταση → συνεστηκυῖαν / συνεστώτων

κατάσχεση → περιέχουσα/μετέχοντες/ύπέχειν

σύγκλητος → καλουμένη/καλεῖν

κειμήλιο → συγκειμένων

σκόπιμος → σκεπτέον

άρχοντας → ὀλιγαρχία / ύπαρχει / ἀρχῆς

αφαντος → φανερόν

οητό → λέγομεν / εἰπεῖν

άφιξη → ίκανόν

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Τίποτα δεν καταγγέλλεται λοιπόν από κάποιους μέτοικους και υπηρέτες σχετικά με το σπάσιμο των Ερμών, αλλά διότι κάποιοι ακρωτηριασμοί άλλων αγαλμάτων είχαν διαπραχθεί προηγουμένως από νεώτερους στα πλαίσια του παιχνιδιού και της οινοποσίας, και ταυτόχρονα επειδή γίνονται τα Μυστήρια στα σπίτια από αυθάδεια/ ασελγή συμπεριφορά· για αυτά κατηγορούσαν και τον Αλκιβιάδη. Και αφού υποστήριζαν αυτά όσοι μισούσαν πάρα πολύ τον Αλκιβιάδη, γιατί τους εμπόδιζε να ηγηθούν του δήμου με ασφάλεια, και επειδή νόμισαν ότι, αν εξορίσουν αυτόν, θα είναι κυρίαρχοι, μεγαλοποιούσαν (την κατάσταση) και διέδιδαν / φώναζαν ότι και η περικοπή των Ερμών και τα Μυστήρια έγιναν για την κατάλυση της δημοκρατίας και ότι τίποτα δεν έγινε από αυτά χωρίς την μεσολάβηση εκείνου, παρουσιάζοντας ως απόδειξη την υπόλοιπη αντιδημοκρατική του δράση στις ασχολίες.

Γ2.

τινων : την αιτιατική ενικού στο θηλυκό γένος **τινά**

ύβρει : την αιτιατική ενικού **ύβριν**

όντι : τη δοτική πληθυντικού στον ίδιο τύπο **ούσι**

μάλιστα : το θετικό βαθμό του ιδίου τύπου **μάλα**

ἐπητιῶντο : το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα στην ίδια φωνή **ἐπαιτιῶ**

ύπολαμβάνοντες : δοτική πληθυντικού μετοχής του αορίστου της παθητικής φωνής **ύποληφθεῖσι**

ἐξελάσειαν: το γ' πληθυντικό πρόσωπο της ευκτικής του μέλλοντα στην ίδια φωνή **ἐξελῶν**

ἐβόων: το απαρέμφατο του ενεστώτα στην ίδια φωνή **βοᾶν**

εῖη: το γ' ενικό πρόσωπο της οριστικής του μέλλοντα **ἔσται**

ἐπράχθη: το γ' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του παρακειμένου στην ίδια φωνή **πεπράχθω**

Γ3α.

οὐδέν: υποκείμενο στο ορήμα μηνύεται.

ύπὸ νεωτέρων: εμπρόθετος προσδιορισμός του ποιητικού αιτίου στη μετοχή γεγενημέναι.

τὰ μυστήρια: υποκείμενο στο ορ. ποεῖται (αττική σύνταξη).

τὸν Ἀλκιβιάδην: αντικείμενο στο ορ. ἀπητιῶντο.

μάλιστα: επιρρηματικός προσδιορισμός του ποσού στην επιθετική μετοχή ἄχθομενοι.

δημοτικὴν: ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός επιθετικός προσδιορισμός στο παρανομίαν.

β.

ώς ἐπὶ δήμου καταλύσει τὰ τε μυστικὰ καὶ ἡ τῶν Ἔρμῶν περικοπὴ γένοιτο:

είναι ονοματική ειδική πρόταση, εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο ώς (υποκειμενική γνώμη), εκφέρεται με ευκτική του πλαγίου λόγου (υποκειμενική γνώμη), γιατί εξαρτάται από ορήμα ιστορικού χρόνου (ἐβόων) και λειτουργεί ως αντικείμενο σ' αυτό.